

A politikai extrémizmusok jeleinek és megnyilvánulásainak hatástalanítására felhasználható pedagógiai eszközök a történelemtanításban¹₅

Kulcsár Mónika

Signs of political extremisms in a school environment – and some possible didactical tools and methods of their elimination

Abstract

The study is based on a pedagogical survey called “Signs of Extremism in a School Environment”, conducted at the Hungarian Language Secondary Grammar School in Bratislava. The findings of the survey reveal that the majority of students would welcome a more pro-active role of their own school in handling and preventing signs and situations of extremism; in fact, half of the students answering the survey support this view. Nevertheless, the teacher community of the school faces constant problems, since the signs and situations of extremism (neo-Nazism, physical violence, anti-semitism, hatred against migrants and foreigners, etc.) seem to be quite commonly accepted in the wider Slovak society, be it in everyday situations at workplaces or in public discourse etc. As a consequence, the school community faces the immense task of dealing with this type of extremism – at least this is the general picture revealed by the present survey.

Kulcsszavak:

extrémizmus, történelemtanítás, módszerek, Állami Oktatási Program

Key words:

extremism, teaching history, methods, State Education Programme

A témával való behatóbb foglalkozáshoz és kutatáshoz a közvetlen motivációt a szélsőséges nézeteknek és extrémista magatartásnak a szűkebb és tágabb térségünkben való erősödése szolgáltatta számunkra. Tanárként mindig is krédónk volt, hogy segítsük a diákok egészséges értékrendjének, a toleranciára, az elfogadásra, a humánusra épülő világképének kialakítását. A 2016-os szlovákiai parlamenti választást követő, a sajtóban is markánsan megfogalmazódó társadalmi elvárások fokozottan ráirányították a figyelmünket erre a jelenségre, főleg abból kifolyólag, hogy az extrémista nézetek terjedését sokan a történelemtanítás hiányosságainak tulajdonították. Dolgozatunkban egyrészt ezt próbáltuk cáfolni, másrészt viszont – érezve a felelősség ránk eső részét – végiggondoltuk azt, mit tehetnénk többet vagy mást a helyzet javítása érdekében a történelemórákon.

Szükségesnek tartottuk mindenekelőtt tisztázni a témával kapcsolatos alapfogalmakat elméleti szinten, miközben azt tapasztaltuk, hogy alaposan leszűkült a fogalmak értelmezése a közvélemény, így diákjaink tudatában is. Fontosnak

¹ A dolgozat a szerző azonos témájú, az SJE Történelem Tanszékén 2017 nyarán sikeresen megvédett kisdoktori munkájának a kivonata.

eruditio-04-HU-2017-beliv-157x234mm-1tartjuk a fogalmak pontos megismertetését tanítványainkkal, hiszen csak így ismerhetik fel az extrémista nézeteket, csoportokat, elkerülendő, hogy szimpatizálni kezdjenek az általuk a társadalmi problémák megoldásaként feltüntetett szélsőséges, kirekesztő nézetekkel.

Tapasztalatunk alapján a 2016-os választások előtt nem irányult Szlovákiában sem akkora figyelem az extrémista megnyilvánulásokra, csoportokra, a velük szemben való fellépésre, pedig a megjelenésük és az erősödésük több éves, sőt évtizedes folyamat volt, ezért munkánkban áttekintettük a szlovákiai helyzetet, az állami szervek fellépését, reakcióját – kritikusan figyeltük ezt, hiszen ennek a sikertelenségét is bizonyítja a 2016-os választási eredmény. Tudni szerettük volna azt is – az extrémizmussal szembeni hatékonyabb iskolai fellépés érdekében –, hogy milyen kezdőpontról indulunk, ennek érdekében végeztünk el diákságunk körében egy felmérést a szélsőségekkel kapcsolatban. Az eredmények alátámasztották azt a feltevezésünket, hogy behatóbban foglalkoznunk kell a témával, mivel tanulóink nemcsak a társadalomban, hanem az iskolai környezetükben is érzékelik a kirekesztést, a tolerancia hiányát.

Azt gondoljuk, hogy dolgozatunkban megbízható módon alátámasztottuk azt a meggyőződésünket, hogy ez az összetett probléma nem oldható meg kizárólag az iskolában. Fontos konklúzióként kell leszögeznünk, hogy ha az egész iskola (és nemcsak a történelemtanár!) erőfeszítéseit e téren nem egészíti ki a családi környezet, ha inkább ellene hat a barátok befolyása, ha a társadalom politikai, gazdasági, szociális problémái inkább a szélsőségesek által adott „egyszerű” válaszok elfogadása felé lökik a fiatalokat – akkor egyedül az iskola nem ellensúlyozhatja, nem semlegesítheti az extrémista ideológiák hatását.

Munkánk másik fontos konklúziója célzottan az oktatási folyamatra, ezen belül is a történelemtanításra vonatkozik annak kapcsán, hogy milyen prioritásokat követünk a tanításban. Az oktatás céljait megragadó „miért” kérdésre adott helyes válasz elsődlegességét hangsúlyoztuk, a diákoknak az emberség, a humánus jegyében és irányába való alakítását, a fiataloknak az élethez, a társaikhoz, a világhoz való viszonyának helyes irányba formálását tartva fő feladatunknak. A cél megvalósításában a „hogyan”, milyen módszerrel kérdés alapvetőként fogalmazódott meg: arra kell törekednünk, hogy ne csak „letanítsuk” a tananyagot, hanem „megtanítsuk” azt! Ennek érdekében a módszereket illetően a ma is gyakran alkalmazott „tanításközpontú” oktatás helyett a „tanulásközpontú” iskolai munkát kell előtérbe helyeznünk! Hisszük, hogy ez utóbbi folyamatot megvalósító, általunk ismerttetett tanulási technikák alkalmazásával egyrészt az elfogadásra érzékenyebbé, másrészt a szélsőségekkel szemben ellenállóbbá tehetjük diákjainkat. Érzékelünk sajnos bizonyos, nem is enyhének mondható konfliktust az iskolában jelenleg nyújtott tudás és annak a világban, a mindennapi életben való alkalmazhatósága között. Ezért meggyőződésünk, hogy csak azok a pedagógiai eszközök hasznosak és alkalmazandók az oktatásban, amelyek közelítik egymáshoz az iskolát és az életet, amelyek által a tanítványaink világképe épül, gazdagodik.

A társadalom sokszínűségének megértése és átélése, amely a fiatalok életét gazdagabbá és békésebbé teszi, tanulható és elsajátítható. A tanulás folyamatának elsődleges színtere az iskola, a társadalom elvárásai pedig minden téren, így a – kirekesztéssel, a szélsőségekkel való szembenállás, a toleráns magatartás alapját

jelentő – készségek és attitűdök kialakítása és megerősítése kapcsán is nagyon magasak az iskolával és természetesen a pedagógusokkal szemben.

Mit tehet ilyen körülmények közt a tanár, miközben rendelkezésére áll a rengeteg ismeret birtoklását feltételező szabadság? Először is személyes viselkedésével példát mutat a másság tiszteletéből, a toleráns magatartásból; másodsor pedig „némaságával nem válik cinkossá a vétkesek közt”, tehát kérlelhetetlenül fellép az elfogadhatatlan szélsőséges megnyilvánulások ellen, illetve pozitív visszajelzéssel kiáll a megfelelő magatartás mellett – tehát *nevel*. És természetesen *tanít* – e szempontból három alapkérdést tisztázva: *miért*, *mit* és *hogyan* tanítson. A „miért” kérdést, tehát a célt tettük az első helyre, ez ugyanis meghatározza véleményünk szerint a „mit”, tehát a tartalmat, és a „hogyan”, tehát a módszert. A baj ott kezdődik az oktatásban, ha a „miért” kérdésre az elsődleges, sőt néha az egyetlen választ a hivatalos előírásokhoz (az oktatási programokhoz, az érettségi követelményekhez stb.) való igazodásban, azok teljesítésében találjuk meg. Akkor valószínűleg meggyőződés nélkül, nem hitelesen állunk majd diákjaink előtt, akik ezt megérik, és ha tanulnak is, csak a jó bizonyítványért teszik. A tanítás céljával kapcsolatos kérdésre adható legáltalánosabb válasz talán az, hogy az emberség, a humánus jegyében és irányába alakítsuk a gyermekeknek, a fiataloknak az élethez, a társaikhoz, a világhoz való viszonyát.

A „mit” kérdésre a válasz egyetlen tantárgyban sem lehet más, mint a korrekt, alkalmazható ismeretek átadása és bővítése. Tartózkodnunk kell viszont a száraz információk ismertetésétől: az értelmezés, az aktualizálás elengedhetetlen feladata az oktatásnak! A költő R. M. Rilke szavait megszívelve kellene a történelemtanítás kapcsán a „mit tanítsunk” kérdésen elgondolkodnunk: „Rettenetes, hogy a tényektől sose ismerjük meg a valóságot!”

Mint az összes szaktanár, a történelemtanár is az Állami Oktatási Program (ÁOP, szlov. Štátny vzdelačiaci program) tartalmi és követelményi standardjából kell, hogy kiinduljon, amikor a „mit” tanítsunk kérdést realizálva tartalommal akarja megtölteni az oktatási folyamatot. Ezek a standardok viszont eléggé vázlatosak, fogalmi szintűek, és tankönyv, valamint módszertani segédanyagok híján nemcsak a kezdő tanárnak, hanem néha a tapasztaltabb pedagógusoknak is fejtörést okozhat, hogy a megadott tematikai egységből milyen konkrétumok, tények kerüljenek a tananyagba. Mindenképpen csökkentek a faktografikus ismeretekre vonatkozó elvárások a 2015 szeptemberétől érvényben lévő, megújult ÁOP alapján, a jelenleg érvényben lévő érettségi követelményrendszer² viszont még 2010-ben készült el. Ez „tartalom, fogalmak és követelmények” részekre osztva természetesen jóval részletesebb és alaposabb tudást feltételez és vár el az érettségire és nagy valószínűséggel felvételire, tehát a történelemmel mint tudománnyal valamilyen szinten kapcsolatban lévő egyetemi tanulmányi szakra készülő diákoktól. Az ő felkészítésüket ugyan a választható szemináriumi órákon végzi a szaktanár, de ha a történelemórákon az egész osztállyal inkább a képességfejlesztésre koncentrált, akkor bizony rengeteg, érettségien számon kért tényanyag megtanítása marad ezekre az órákra.

Mi legyen a történelemoktatás legfontosabb tartalmi eleme, ha nem a tények

² Cieľové požiadavky na vedomosti a zručnosti maturantov z dejepisú. Bratislava 2010. http://www.statpedu.sk/sites/default/files/dokumenty/cielove-poziadavky-na-maturitne-skusky/dejepis_cp.pdf e: [2017.01.08.]

megtanítása? Simon Attila szavaival válaszolhatnánk, amelyek akkor hangzottak el, amikor 2017 februárjában ismertté vált, hogy az Állami Pedagógiai Intézet javaslatára az oktatási minisztérium az alapiskola 5-8. évfolyamában az eddigi egyről kettőre emeli a heti történelemórák számát: „A történelemórákon az eddigieknél sokkal többet kellene foglalkozni a források elemzésével, a vitakultúra fejlesztésével, a történelmi problémák kibeszélésével, a különböző nézetek ütköztetésével...”³

Munkánk kutatási részében a „miért” és „mit” tanítsunk kérdésekre választ keresve részletesen megvizsgáltuk mindkét, jelenleg érvényben lévő Állami Oktatási Programot: a 2018/19-es tanév végéig ugyanis a 2015 szeptemberétől alkalmazott innovált ÁOP mellett kifutó rendszerben használatban van még a korábbi, 2011-es átdolgozott program is. Tartalmukat tekintve mindkét programról elmondható, hogy megfelelő keretet nyújtanak egy, a szélsőségek elleni fellépést fontosnak tartó, a toleranciára, az emberi jogok respektálására irányuló nevelést biztosító iskolai oktatási program kidolgozásához. A gyakorlat, a valóság viszont épphogy a szélsőségek erősödését mutatja. Ennek kapcsán próbáltunk rátalálni a tanítás tervezésében és az oktatási folyamatban felmerülő azon potenciális okokra, amelyek sikertelenné teszik az extrémizmus elleni fellépést szolgáló, az ÁOP-ban kinyilvánított célok megvalósítását.

Meglátásunk a következő: az ÁOP tartalmazza az oktatási folyamat két fontos elemét, a „miért tanítsunk” kérdésre alapos választ ad, a „mit tanítsunk” kérdést ugyan eléggé vázlatosan, fogalmi szinten ragadja meg, de kiindulási alapnak éppen megfelelő módon. Nem ad választ viszont a „hogyan tanítsunk” kérdésre, tehát a módszertani problémákkal a tanárokat magukra hagyja. Ezért egyedül és kizárólag a szaktanár igényességétől, kreativitásától, innovatív magatartásától, megújulásra való alkalmasságától függ, hogy képes-e „megtanítani” is a tananyagot, nem csak „letanítani”; hogy lesz-e ebből használható tudás a diákok számára, vagy feledésbe merül a nagy része. Véleményünk szerint a diákok szájából gyakran elhangzó „Minek kell ezt nekem tanulnom, hol lesz majd erre szükségem?” kérdést nemcsak a túldimenzionáltnak tűnő tananyagmennyiség okán fogalmazzák meg, hanem a tanóra módszertani hiányosságai, a homályosan és nem egyértelműen megfogalmazott célok miatt is.

A 2016. márciusi választási eredmények és az oktatást, elsősorban a történelemtanítást érintő, munkánkban is feldolgozott kritikák nyomán július végén az oktatási minisztérium 2016. szeptember 1-jei hatályba lépéssel egy kétoldalas *Kiegészítést* bocsátott ki az érvényben lévő 2015-ös állami oktatási programhoz a gimnáziumok, a szakközépiskolák és a konzervatóriumok számára,⁴ amely olyan tevékenységeket, illetve módszertani ajánlásokat fogalmaz meg, amelyeket a rasszizmus, a xenofóbia, az antiszemitizmus, az extrémizmus és az intolerancia további formáinak megnyilvánulásával szembeni hatékony és célzott prevenció érdekében alkalmazhatnak az iskolák. Az Állami Pedagógiai Intézet honlapján pedig augusztus

³ Miskó Ildikó: Simon Attila: Külön tanulmányi programokra és megfelelő tankönyvekre van szükségünk. Megjelent: 2017.02.04. <http://www.hirek.sk/itthon/20170203185733/Simon-Attila-kulon-tanulmanyi-programokra-es-megfelelo-tankonyvekre-van-szuksegunk.html> [2017.02.06.]

⁴ DODATOK č. 1 k štátnym vzdelávacím programom pre gymnáziá, stredné odborné školy a konzervatóriá. http://www.statpedu.sk/sites/default/files/nove_dokumenty/statny-vzdelavaci-program/dodatok_1_SVP.pdf, [2016.08.03.]

2-án jelent meg egy tizenegy oldalas anyag *Az extrémizmus és a radikalizmus megelőzéséről*⁵ címmel. E dokumentumok általunk elvégzett, az eléggé kritikus sajtóvisszhangokat és szakemberi véleményeket is felvonultató elemzése során megállapítottuk, hogy a kutatásunkban is kiemelt hiányosságok pótlását célozta meg az állami szerv.

Az általunk célravezetőnek tartott elsődleges válasz a „hogyan”, „milyen módszerrel” kérdésére az, hogy semmiképpen sem a tananyag diktálásával! Viliam Kratochvíl J. A. Comeniust említi, amikor megfogalmazza, hogy a „diktálás a tantárgy halála” (Kováčová 2016). Ahogy megállapítottuk, az ÁOP oktatási módszerekkel nem foglalkozik, az általunk is elemzett kiegészítésében viszont találunk „ajánlott metodikát”, elsősorban a diákok aktivizálására, a tanulási folyamatban való tevékeny részvételre, annak a tanárral történő közös alakítására irányuló módszereket. Pedagógiatörténetből tudjuk, hogy a hagyományos értelemben vett iskolarendszer keretein belül zajló formális oktatás már a múlt század hetvenes éveiben válságba került, mivel a tanulási folyamatoknak ott csak egy töredéke valósult meg.

Philip H. Coombs az UNICEF megbízásából vizsgálta a válságban lévő formális oktatást, és megalkotta a formális–nonformális–informális tanulás fogalomhármását. Természetesen hiszünk abban, hogy formális keretek közt: a tanórán, a tananyag megfelelő módszerrel való hatékony átadása, a diákoknak a korrekt történelmi tényekkel való szembesítése, azok értelmezése révén is sokat tehetünk azért, hogy a fiatalok a jelenben felismerjék azokat a tendenciákat, amelyek veszélyt jelenthetnek az emberi civilizációra, a humánusra, a demokráciára, amelyek egyének és csoportok diszkriminációjához, szélsőséges esetben fizikai megsemmisítéséhez vezethetnek. És annak is tudatában vagyunk, hogy a formális oktatásban a diákok kognitív, affektív és pszichomotorikus képességeinek fejlesztése terén nagy lehetőségek vannak, sok függ viszont az iskolától, a tanártól.

Számunkra az egyik legszimpatikusabb efféle korszerű és nagyon hatékonynak tűnő módszer a Stanford Egyetem Tanárképző Intézetében (USA, Kalifornia) kidolgozott *Komplex Instrukciós Program: interkulturális tanulási-tanítási módszer, heterogén összetételű tanulócsoportok számára az esélyek egyenlősége érdekében* (magyar betűszóval: KIP) elnevezésű módszer (B. Nagy 2010). A KIP-et az 1980-as években Elisabeth Cohen és Rachel Lotan munkacsoportja dolgozta ki, majd B. Nagy Éva és Kaposvári Anikó, az Alapítvány az Emberi Jogok és a Béke Oktatásért (EJBO) civil szervezet képviselői honosították meg 2001-től Magyarországon, ahol több iskolában is bevezették. „A módszer a tanulók egyéni képességeit figyelembe véve, sajátos óraszervezési stratégia – együttműködési normák és szerepek – alkalmazásával mérhetően eredményes. A tananyagot – a törvényi előírásokat betartva – átalakítja nyitott végű, kihívó, érdeklődést felkeltő és valós élethelyzetekre fogalmazott csoportfeladatokkal. Komplex még azért is, mert saját mérőeszközt fejlesztettek ki” – foglalja össze a KIP lényegét B. Nagy Éva (2010, 182).

Úgy gondoljuk, hogy a nonformális és informális oktatás lehetőségeit nem hagyhatjuk kihasználatlanul a „hogyan tanítsunk” kérdés megválaszolása kapcsán,

⁵ K prevencii extrémizmu a radikalizmu.. <http://www.statpedu.sk/aktuality/statny-pedagogicky-ustav-spolupraci-s-dalsimi-instituciami-vypracoval-material-k> [2016.08.03.]

ezek egyes elemei beemelhetők a formális oktatás bástyái közé is. A nonformális tanulás kötetlenebb, oldottabb oktatási forma, nem követi számonkérés, „a résztvevők motivációit általában a személyes érdeklődés, a személyiségfejlesztés vagy az önkifejezés igénye adja”.⁶ Az informális tanulás lényege pedig annak tervezettségében rejlik, nem is kötődik intézményrendszerhez, de a formális oktatás során alkalmazott megfelelő motiválás nyomán szerves részévé válhat a diákok tanulási folyamatainak.⁷ Az informális oktatás módszereivel találkoztunk a Komáromi Zsidó Hitközség képviselői, dr. Paszternák András és Paszternák Tamás által a holokausztnak és a komáromi zsidóság életének a diákokkal való megismertetése céljából kidolgozott oktatási programban, melynek elnevezése: „*Mi is itt vagyunk.*” Hogyan fogalmazzák meg a program célját? „Fontosnak tartjuk a szembenézés kérdését, az oktatási program ezért is épül helyi elemekre, fényképekre, dokumentumokra, helyszínekre. Számos intézményben általánosságban beszélnek a vézskorszakról, szeretnénk, ha a diákok a komáromiak sorsán keresztül látnák a holokauszt előtti, alatti és utáni eseményeket... A program az informális oktatás elemeire épül. Hiszünk abban, hogy a formális fekete nadrágos, fehér blúzós megemlékezések, esetleg egy film levetítése nem jelentenek megoldást a téma megismertetésére, csak egy kötelező oktatási feladat teljesítését jelentik.” (Paszternák–Paszternák 2011, 5–6)

Hasonlóképpen a formális és az informális oktatásban is hasznosítható ötleteket, oktatási segédanyagokat, óraterveket találhatunk a 20. századi zsidó élet-történeteket gyűjtő Centropa Alapítvány magyarországi weboldalán (<http://www.centropa.org/hu>). A Centropa 15 országban készített életinterjúkat, a honlapon megtalálható történeteit, oktatási anyagait és programjait több mint 20 ország kb. 500 oktatási intézményében használják gyakorló pedagógusok. A Centropa oktatási filozófiája azon alapul, hogy szerintük a holokausztoktatást nem rögtön a népiítés tényével kell kezdeni, a diák ezzel érzelmileg nehezen tud azonosulni. Először meg kell mutatni az embert a mindennapi életben – ezt a célt szolgálják az általuk készített életinterjúk –, és ha a fiatal csak ezután szembesül – tragédiába torkolló – sorsával, az sokkal effektívebb. Ugyanezzel az oktatási módszerrel, céllal nyúlhatunk ahhoz az anyaghoz, amelyet a szlovákiai Milan Šimečka Alapítvány a 20. század kilencvenes éveiben egy egyedülálló nemzetközi projektben (*Oral history – A holokausztot túlélők sorsa*) való részvétele kapcsán készített: több mint 200 interjút rögzítettek kb. 150 órányi anyagot felvéve, ezeket 2012-ben digitalizálták, illetve elkészítettek belőlük egy hat fejezetből álló, 2 és fél óra hosszúságú, a szlovákiai zsidóság háború előtti, alatti és utáni történetét taglaló összeállítást. Ennek alapján készült az a 16 perces dokumentumfilm, amely belekerült az eSlovensko nevű civil szervezetnek a Nehejtus.sk multimedialis projektje nyomán összeállított *Pozor – Netolerancia sa netoleruje!* című alap- és középiskolás tanárok számára készült módszertani anyag 12 filmje közé (Gregussová–Drobný–Milo 2015, 30–34). Ez a segédanyag kiváló példája annak, hogy a holokauszttal való foglalkozás fontos része ugyan, de nem kizáró-

⁶ http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/felnottkori_tanulas/nonformlis_nem_formlis_tanuls.html [2016.12.06.]

⁷ http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/felnottkori_tanulas/informlis_tanuls.html [2016.12.06.]

lagos témája a toleranciára, a másság elfogadására való nevelésnek, ahogy azt az extrémizmus fogalmának a közvélemény körében, sőt az iskolai oktatásban való leszűkülése kapcsán dolgozatunkban megemlítettük.

Kiváló segédanyagként használható a holokauszt mint téma oktatásához a magyarországi Oktatókutató és Fejlesztő Intézet gondozásában 2016-ban megjelent *A holokauszt, az iskola és a tanár* című kiadvány, melynek alcíme: *A holokauszt téma iskolai oktatása. Helyzetelemzés és képzésfejlesztés* (Mezei–Forrás–Biró–Kovács–Szőnyi–Vida 2016). Kiindulópontjaként egy, az OFI megbízásából a Zachor Alapítvány által 2015-ben – Magyarországon e témában először – elvégzett kutatás szolgált, melynek célja az volt, hogy átfogó kép alakuljon ki a holokausztoktatás aktuális helyzetéről Magyarországon. Fontosnak, alapműnek tartjuk e könyvet azért is, mert a benne szereplő feladattípusok, tanulási technikák, forráselemző módszerek más, az extrémizmus elleni fellépést segítő témák feldolgozásához is ötletet adhatnak, és nem csak a történelemtanároknak.

A formális és informális oktatásban manapság helyük van az olyan oktatási módszereknek, mint a projektalapú oktatás, amely tapasztalatunk szerint is az egyik leghatékonyabb aktivizáló módszer. Egyetértünk Törley Katalinnal, a magyarországi Tanítanék Mozgalom és a Civil Közoktatási Fórum szövegíjével, akit a menekültkérdés és a magyarországi, 2016. október eleji kvótanépszavazás előtt kibontakozott gyűlöletkampány kapcsán kérdeztek meg, és a következőket mondta: „A tanórákon nincs rá lehetőség, és nem is lenne hatékony túl közvetlen, didaktikusan közelíteni a témához, de különböző projektek formájában foglalkozunk a sokszínű, toleráns világgal [...] Ezek a projektek arra jók elsősorban, hogy végre felmerülhessen a kérdés igénye, hogy a fiatalok megtalálják a saját kérdéseiket, elkezdjenek tájékozódni, gondolkodni. Hiszen a válaszokat is maguknak kell majd megtalálniuk.” (L. Horváth 2016)

Zárjuk le a „hogyan” kérdést Gaul Emil *Rasszimus az osztályomban* című írásának konklúziójával, amely konkrét tantermi tapasztalatai alapján fogalmazódott meg benne, mielőtt felvetette: „Kíváncsian várom, hogy mások milyen lehetőséget látnak a cigánykérdés tantermen belüli kezelésére, a rasszista hallgatók attitűdjének áthangelésére” (Gaul 2013). Úgy ítéljük meg, hogy gondolatai minden tanár számára kiindulópontként szolgálhatnak e kényes témához való hozzájárulásban!

- „1. *Bizalmat kell adni a diákoknak ahhoz, hogy minden gondolatukat ki- mondhassák, azokat is, amiket mi nem tudunk elfogadni.*
2. *Teljesen fel kell szabadítani a gondolataikat (nem a tetteiket!), mert másképp nem fognak hozzá a megismeréshez.*
3. *Olyan helyzetet kell teremteni, amelyben*
 - *túllépnek a sztereotípiákon,*
 - *elkezdik feltárni a helyzetet,*
 - *nem elutasító, hanem aktív részt vállalnak,*
 - *megoldási modelleket alkotnak.*”

A bizalomra épülő tanár–diák kapcsolat, a jó osztály- és iskolaklíma kulcsszerepet játszik a diákok emocionális, érzelmi intelligenciájának fejlesztésben, amely Gabri-

ela Herényiová, iskolapszichológiával foglalkozó egyetemi tanár szerint az iskolai zaklatás és erőszak, illetve az intolerancia megnyilvánulásainak megelőzésében az egyik legfontosabb tényező (Gránska 2017).

A szlovákiai társadalom az extrémizmus elleni fellépésben az egyik legnagyobb szerepet a történelemtanároknak tulajdonítja, mondván, hogy a negatív történelmi példák alapján majd ők megtanítják a diákokat arra, hogy ne legyenek kirekesztöek.⁸ Vajon ennyire egyszerű volna? Véleményünk és tapasztalataink szerint nem. Azt gondoljuk, hogy a probléma nem oldható meg kizárólag az iskolában, és főleg nem kizárólag a történelemórán. Másrészt pedig, ha a történelemtanár erre irányuló erőfeszítéseit nem egészíti ki az egész iskolai légkör, valamint a családi környezet, ha inkább ellene hat a barátok befolyása, ha a társadalom politikai, gazdasági, szociális problémái inkább az extrémisták által adott „egyszerű” válaszok elfogadása felé lökik a fiatalokat, akkor egyedül a történelemóra nem ellensúlyozhatja, semlegesítheti a szélsőséges ideológiák hatását.

Az iskolánk osztályfőnöki munkacsoportjában – amelyben a 2016/17-es tanévre meghirdetett tolerancia éve kapcsán fő téma és feladat ez extrémizmus elleni fellépés stratégiájának, lehetőségeinek átgondolása, megfogalmazása, illetve megvalósítása – folytatott viták során két markáns vélemény fogalmazódott meg vállalásunk buktatói kapcsán. Kollégáim egybehangzó véleménye az, hogy manapság a diákok jó része nem a megszokott, közös társadalmi értékrenddel érkezik az iskolába. Így az intézményre hárulna a feladat, hogy a fiatalokat törődésre, önzetlenségre, segítségnyújtásra, szolidaritásra szocializálja. Több kollégám álláspontja szerint, ha nem változik a társadalmi közeg, a szülők hozzáállása, a baráti kör összetétele, a média hangneme stb., akkor mi mit tehetünk? Nem feleslegesek, eleve kudarcra ítétek vajon az erőfeszítéseink? Erre azt a választ adhatnánk, hogy mi a felsorolt tényezőkre kevésbé vagyunk hatással, előttünk a padban a diák ül, vele kell foglalkoznunk – akkor tanárként a maximumot tesszük. A társadalmi és gazdasági változások felgyorsultak, az iskolának is fel kell erre készülnie. A kérdés nyilvánvalóan nem az, hogy az iskola hatással van-e a társadalmi fejlődésre, hanem az, hogy milyen irányban hat rá. Nevelőként abban a helyzetben vagyunk, hogy módunkban áll tanóráinkat úgy alakítanunk, hogy diákjaink megtapasztalhassák azt az értékrendet, gondolkodásmódot, amely szemben áll a kirekesztéssel, az előítéletekkel, a sztereotípiákkal, az emberi jogok megsértésével.

A kollégák egy részétől elhangzó másik vélemény emberileg teljesen érthető, magunk is tapasztaljuk: valójában heti szinten többször is foglalkozva az extrémizmussal, a szélsőségekkel az egyént rengeteg negatív hatás, történet éri el, nem csodálkozhatunk azon, hogy elege van belőlük, óvni szeretné a lelkét tőlük. Tudatosítanunk kell viszont, hogy ami emberként kellemetlen számunkra, azt tanárként kezelünk kell, pedagógusként ugyanis kötelességünk, hogy a témával alaposan, mélyrehatóan megismerkedve, professzionális hozzáállással oldjuk a problémát az osztályban!

⁸ A szlovák oktatási minisztérium döntése értelmében 2017. szeptember 1-jétől kezdődően az alapiskolák 9. osztályában heti 2-ről heti 3 órára emelkedett a történelem tanóraszám; az óraszámemelést az állami oktatásirányítás szó szerint az „extrémizmus elleni harccal” indokolta. (Vajda Barnabás szerkesztői megjegyzése.)

Egy oktatási intézményben tehát, amely komolyan gondolja a toleranciát, a kirekesztés elleni fellépést, nem rakható rá a feladat néhány szaktanár vállára, nem merülhet ki a megvalósítás ad hoc jellegű kezdeményezésekben. A fiataloknál a másság elutasítása, a kirekesztő magatartás, az empátia hiánya egy másik, iskolában is jelentkező szélsőség, a bullying (iskolai bántalmazás) súlyos eseteihez is vezethet. Ennek az ellensúlyozására történt meg a KiVa, az iskolai bántalmazás megelőzésére és kezelésére szolgáló finn program magyarországi implementációja. Az adaptálásról szóló tanulmányban olvastunk egy olyan következtetést, amely megítélésünk szerint maximálisan érvényes mindenfajta extrémizmussal szembeni fellépés esetében: „Fennáll a veszélye, hogy az ötletszerű, nem az intézmény egészét célzó és legkevesbé sem hosszabb távra tervezett kezdeményezések inkább immunizálják, mint érzékenyítik a konfliktuskezelés témájával kapcsolatban a diákokat, pedagógusokat. A hatékony iskolai preventív programok minden esetben átfogó, az egész iskolára kiterjedő, komplex beavatkozások.” (Jármi–Péter-Szarka–Fehérpataky 2015)

Ennek az „átfogó, az egész iskolára kiterjedő, komplex beavatkozás”-nak a része a történelemtanár munkája a tanórán és azon kívül. Munkánk metodikai fejezetében néhány olyan módszertani ötletet dolgoztunk fel egy konstruktivista szemléletű tanulási-tanulásegítési stratégia, az RJR-modell alkalmazásával, amelyek megvalósításával a történelemóra, -tanítás a formális és informális oktatás lehetőségeit egyaránt felhasználva hozzájárulhat a diákok „érzékenyítéséhez”.

Irodalom

- B. Nagy Éva (2010): Megközelítések és módszerek. Ami rajtunk múlik... *Alkalmazott pszichológia*. XII/1–2. szám, 179–189.
Online: http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2015/07/APA_2010_1_2_B_NAGY.pdf [2016.01.25.]
- Brander, Pat – Cardenas, Carmen – Vicente Abad, Juan de – Gomes, Rui – Taylor, Mark (2006): *t e i s m á s v a g y t e s e m v a g y m á s. Képzők könyve*. Ford. Nagy Noémi, Gesztes Olimpia. Budapest, Mobilitás Európai Fejlesztési Igazgatósága. Online: <http://docplayer.hu/15123-Kezok-konyve-t-e-i-s-m-a-s-v-a-g-y-te-sem-vagy-mas.html> [2016.01.25.]
- Gaul Emil (2013): *Rasszizmus az osztályomban*. Megjelent: 2013.12.29. Online: http://www.tani-tani.info/rasszizmus_az_osztalyomban [2016.01.05.]
- Gránka, Zuzana (2017): *Psychologička o klíme v triede: Je smutné, že sme pocity detí takmer úplne zo školy vylúčili. Vôbec sa o emóciách nerozprávame*. Online: <https://eduworld.sk/cd/zuzana-granska/2971/psychologicka-o-klime-v-triede-je-smutne-ze-sme-pocity-deti-takmer-uplne-zo-skoly-vylucili-vobec-sa-o-emociach-nerozpravame>. [2016.01.05.]
- Gregussová, Monika – Drobny, Miro – Milo, Daniel (2015): *Nehejtuj.sk. Metodická príručka, eSlovensko o. z.*, 2. kiadás. Online: <http://www.nadaciamilanasimecku.sk/sk/projekty/pam%C3%A4%C5%A5/arch%C3%ADv-projektov/osudy-t%C3%BDch,-%C4%8Do-pre%C5%BEili-holokaust.html> [2017.01.05.]
- Dr. Jármi Éva – Dr. Péter-Szarka Szilvia – Fehérpataky Balázs (2015): *A KiVa-program hazai adaptálásának lehetőségei*. Online: http://iskon.opkm.hu/admin/upload/KIVA_adaptacios_tanulmany.pdf [2016.01.25.]
- Knausz Imre (2016): Lehet-e „jó hely” az iskola? *Tanító*, LIV/9., 2016. november 4–6.

Kováčová, Katarína (2016): Historik: Diktovanie znamená smrť predmetu. *Pravda online*, 2016.12.04.

K prevencii extrémizmu a radikalizmu. Online: <http://www.statpedu.sk/aktuality/statny-pedagogicky-ustav-v-spolupraci-s-dalsimi-instituciami-vypracoval-material-k> [2016.08.03.]

L. Horváth Katalin (2016): *Nagy munka lesz helyrehozni a gyerekekben tett kárt – Törley Katalin, Nyáry Krisztián és Márton András a kvótanépszavazásról*. Online: <http://librarius.hu/2016/09/28/kvotanepszavazas-4/> [2016.08.03.]

Dr. Mezei Mónika – Forrás-Biró Aletta – Kovács Mónika – Szőnyi Andrea – Vida Nárcisz (2016): *A holokauszt, az iskola és a tanár (A holokauszt téma iskolai oktatása. Helyzetelemzés és képzésfejlesztés*. Budapest: OFI. Online:

http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/a_holokauszt_az_iskola_es_a_tanar_0.pdf [2016.01.25.]

Nonformális (nem formális) tanulás. Online:

http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/felnottkori_tanulas/nonformlis_nem_formlis_tanulas.html [2016.08.03.]

Dr. Paszternák András – Paszternák Tamás (2011): *„Mi is itt vagyunk” oktatási program. Komáromi Zsidó Hitközség. A programhoz készült múltkutató napló: Miért? Kérdések és válaszok füzete, ill. dokumentum- és fotólista*. K.n., h.n.

Vajda Barnabás (2009): *Bevezetés a történelemdidaktikába és a történelemmetodikába*. Selye János Egyetem, Komárom.

Veróck Attila – Vincze Beatrix (2011): *Projekt munka*. Online:

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_41_projektmunka_scorm_03/332_az_oktats_rejtett_kincs.html [2016.08.03.]